

ahogy éles kritikai különbséget kell tenni a nyugaton élő alkotók, gondolkodók szellemi-ideológiai munkássága között is. Hiszen ez a szellemiség is sokszor nagyon végtelen eszmék formájában öltött testet az évek során: az 1953-ban Magyar László megfogalmazta gondolatától — mely szerint „a magyar emigráns irodalom ma már egyet jelent a magyar irodalommal” — annak az 1966-ban Párizsban megjelent programcikknek a felismeréséig, miszerint „a magyar szellemi élet otthona — Magyarország”; a Szitnyai Zoltán által megfogalmazott hontalanságrézéstől („Sírkertben bolyongok . . . Ez a temető bennem van, és nem a valóságban . . . magam sem vagyok már valóság. Gyökereimtől elszakító forgószeél ragad, hemperget idegen talajon . . . aztán betemet, átad az enyészetnek, idegen rögök alatt . . . Itt én nem vagyok én, csupán igazi énem látszata. Talaját vesztett hontalan magyar.”) az anyanyelv megtartó erejének szeretetteli vállalásáig, amit Márai Sándor így fogalmazott meg: „Az 'ország', a 'nép' még nem 'haza'. A tényekből — az országból, a népből — akkor lesz csak 'haza', ha az anyanyelv neveket ad a tényeknek! Nincs más haza, csak az anyanyelv!”.

Ennek az „anyanyelv-hazának” a kötetben tárgyalt, említett valamennyi nyugati magyar szerző a tagja. Persze — mint bármely hazának — ki jobb, ki rosszabb, ki híbb, ki hűtlenebb, ki elfogadóbb, ki elutasítóbb polgára. A kötet három szerzőjének irodalomcentrikus lojalitását jelzi, hogy — a teljes körű tájékoz-

tatás szándékával — olyan kiadványsorozatot is ismertetnek, amelynek „irányvonalát a határozott antikommunizmus szabja meg” (de amely „számos tanulmányában a magyar nemzetiségek helyzetével, kultúrájával foglalkozik”), vagy nem hallgatnak el olyan jelentős — szépirodalmat is közlő — folyóiratot, amely (bár „nem folytat szellemi és politikai hadjáratot Magyarország ellen”, de) „nem ért egyet Magyarország politikai berendezkedésével s a szocialista társadalom alapvető célkitűzéseivel, módszereivel”.

A másik oldalon viszont az olvasó megteudhatja a kötetből, hogy milyen sok nyugaton élő magyar fordítja sajátos, egyéni — a más nyelvterületre került alkotó — helyzetét arra, hogy a mai magyarországi irodalom propagátora (fordítója, tanulmányírója, antológiaszerkesztője) legyen, ezzel is segítve, szolgálva — anyanyelvi — közösségének megmutatkozását a nagyvilág számára.

Mindenképpen fontos, hiánypótló kötetet kapott kézhez a nagyközönség a Béládi—Pomogáts—Rónay szerzőhármasság munkájával. Olyan művet, mely fontos tájékoztatója, kézikönyve lehet a teljes magyar nyelvű irodalom, kultúra iránt érdeklődő olvasónak éppúgy, mint azoknak az irodalomkutatóknak, akik majd — remélhetőleg — folytatni fogják azt a hatalmas munkát, melynek ez a kötet — szerzői szerint is — „csak egyik kezdeti állomása”. (*Gondolat, 1986. 328.*)

Martos Gábor

Agyelmélet és apológia*

A szerző könyvének bevezetőjében azt ígéri olvasójának, hogy a neurofiziológiai és a pszichés jelenségek egymáshoz való viszonyának kérdését mint az anyag és a tudat viszonyának egyik tudományelméleti változatát kísérel meg tisztázni a pszichológia és a filozófia határterületeinek elkülönítése után. Ezt olvasva, valamint a könyv ígéretes címének láttán az olvasó joggal várhat olyan elméleti összefoglalást, amely segít annak tisztázásában, hogy az egyes tudat-, illetve agyelméletek milyen filozófiai és pszichológiai implikációkkal rendelkeznek, milyen nagyobb elméleti keretben értelmezhetők és összegezhethetők a tudatelméletek a kortárs tuda-

mányban. Nézetem szerint az ilyen jellegű olvasói elvárásoknak e mű nem tesz eleget.

Előrebocsátom: nincs, nem is lehet kifogásom az ellen, ha valaki egy monista világ- és emberkép hátterén felépített, megalkotott agyelmélet híve. Farkas László könyvével kapcsolatos észrevételeimet ezen elvi állásponton túlmenően kívánom megfogalmazni.

Néhány szóban a könyv szerkezetéről. Két fő szerkezeti egységre tagolódik a könyv. A strukturalizmus és a pszichológia viszonyával foglalkozó első rész fejezetei a strukturalizmus vázlatos történetével; a gestaltelmélet strukturalista rendszerével és Piaget-nak a struktúra gestaltista

* *Farkas László: Agyelmélet és filozófia. A magasabb rendű idegműködés fogalmának filozófiai elemzése.*

elképzelésével szembeni kritikájával foglalkozik. Az első fő részben foglalkozik még a szerző a strukturalizmus filozófiai eredetével, továbbá Merleau-Ponty egzisztencialista fenomenológiájával. Az utolsó fejezetben következik a piaget-i számfogalom, majd a marxizmus ugyancsak piaget-i értelmezésének elemzése. A második fő rész a reflexfogalom történetét vizsgálja, majd ismertet néhány, a magasabb rendű idegműködéssel kapcsolatos vitát, hogy végül megkísérelje annak bizonyítását, miszerint a modern tudományos eredmények (kibernetika, neurokibernetika, információelmélet) értelmezései hozzájárulhatnak a pavlovizmus pozíciójának megerősítéséhez. A szerző hangsúlyozott és visszatérő mondanivalója a következő.

Egyrészt: Piaget-nál fellelhető az a téves idealista álláspont, amely az idegrendszeri fiziológiai folyamatok és a pszichés működések lényegi összefüggés nélküli párhuzamoságát vallja. Az anyagi és szellemi létminőség egymásból nem eredő, paralel léte lehetővé teszi a pszichés tevékenységeknek az oksági meghatározottságba be nem ágyazott formában történő értelmezését. Ez az implikációs szabadság szöveg ellentétben áll azzal a pavlovi tézissel, miszerint a pszichikum létének meghatározói ismeret- és lételméleti értelemben is anyagiak. Az anyagi és az anatómiai elemek értékének a funkció javára történő lefokozása megbocsáthatatlan lépés a funkcionalizmus és a strukturalizmus részéről.

Másrészt: a behaviorista, lineáris oksági összefüggésekre épülő irányzatok a pszichikumot nem az objektív valóság visszatükrözéseként értelmezik, hanem a szervezet fiziológiai működéseiből származtatják leegyszerűsítő módon, így — ugyancsak ellentétben a pavlovi elmélettel — nem képesek a pszichikumot mint szabályozó tényezőt értelmezni. Harmadrészt: a könyv talán leginkább hangsúlyos mondanivalója és állítása: „A pavlovi teljesítmény is igazolja azt a tényt, hogy ha a tudományt nem fertőzik mesterségesen hamis ideologikus eszmékkel, magaszüli a materializmust és a dialektikát” (328. o.).

A könyv olvasójának az a benyomása, hogy a szerző egy tudományos és nem utolsósorban ideológiai miszió méltóságával próbál rendet teremteni a tudomány eddigi zagyva ziláltságában. A Platón által elkövetett első ballépést („az eszmeit kiszakította a reális valóságból”) sorozatos tévedések követték, így áltudományos megoldások sorozatává fajult a tudománytörténet. E ziláltság megszüntetésének a megoldás felmutatásának szándéka vezérli

a szerzőt könyvének megírásában. A stílus, az argumentálás módja e szándékhoz van igazítva. A szerző a vizsgált elméleteket, megközelítéseket olyan szempontból teszi mérlegre, hogy azok mely értelemben egyeztethetők (ha egyáltalán egyeztethetők) a marx és lenini tükrözésmélelettel összhangban levő pavlovizmussal, majd a vizsgált konstrukció ezek után nem használható részét, összefüggéseit elutasítja. A pszichiáter és pszichológus Sigmund Freud például — véleménye szerint — nem egy pályatársával „a természettudományi materializmustól 'halad' az irracionális, a 'modern' dekadens mítoszalkotás útvesztőin át a politikai reakció, szovjetellenesség ingoványa felé”.

Egy ide kívánczó megjegyzés. Jóllehet nincs közvetlen elvi jelentősége és nem használható fel véleményem szerint tudományos vitában egy kutatóval szemben az, hogy miként vélekedik a Szovjetunióról, Farkas László több ízben hivatkozik ilyen jellegű megnyilatkozásokra. A 84. oldalon elmarasztalja Piaget-t, amiért pozitív képet rajzol 1965-ben közzétett egyik művében „a nyíltan reakciós Jaspers-ről”, aki „nem szegyenlős, nyílt sisakkal rohamozza a munkásság forradalmi pártját, a kommunizmust, a Szovjetuniót” (84. o.).

Farkas László éles kirohanásokkal támadja az életfilozófiákat és a pszichoanalízist i.e. Siegmund [sic!] Freud munkamódszere „önmagában is kétséget, aggodalmat és gyanúbert ébreszt” a szerzőben és szubjektív idealista, tudománytalan személyiséghipotézisnek ítéli meg. Ilyen sommás megítélések találhatók a könyvben a mélylélektan kapcsolataiban: „Az életfilozófia és az életfilozófiai töltésű 'mélylélektan' általában nem tudatos, de objektíve ideológiai diverzió, a fellazítás jól álcázott, virulens eszköze.” Egyébként a tudattalan (nem tudatos) folyamatok létét a szerző pusztán a szervezet fiziológiai folyamatainak észlelése értelmében ismeri el. Úgy érzem nem szükséges további citátumokkal érzékeltetni a szerző stílusát és hangnemet, hogy észrevegyük: kettős értelemben is anakronizmus Farkas László műve. Mindenekelőtt azért, mert századunk első harmadának szaktudományos eredményeit igyekszik magyarázó értékűnek tekinteni századunk végén, amikor a szaktudományt lényegesen más dimenzióban felmerülő kérdések és problémák foglalkoztatják. Anakronizmus továbbá azért, mert a mondanivalón túl a stílust is az ideológiai autoritarizmus sajátos és jellemző stílusjegyei színezik. A tudomány művelésének demokratikus előítéletek nélküli gyakorlata ma már alapvető követelmény.

A tudat problémájának értelmezésekor a filozófiai, fiziológiai és pszichológiai szempontú megközelítések, kutatások eredményeinek igényes szintézisére van szükségünk. Mindhárom tudomány és a csatlakozó rész tudományok (neurofiziológia, biokémia, farmakológia, hisztológia, neurobiológia) olyan fejlődésének vagyunk tanúi az elmúlt évtizedekben, amely — a specifikációs törekvések következtében — nehéz feladattá teszi a szintézis létrehozását. Ebben a helyzetben nem engedhető meg, hogy a fél évszázaddal előbbi megoldások mai alkalmazhatóságának esélyeit tekintsük mértéknek, ami nem jelenti, hogy e régi megoldásoknak nincs többé helyük a tudomány történetében. A könyv befejező részéből különben úgy tűnik, a szerző maga is észrevette már a változást.

Szentágotthai János egy néhány évvel ezelőtti cikkében (Valóság, 1982, 25 (9), 1—9) a következőket írja: „A reflextan nagyon sokáig képes volt, főleg Pavlov zseniális kutatásai nyomán, tudományosan magyarázni még a magasabb rendű ideg-tevékenységet is. De akár akarjuk, akár

nem, az idegtudományok fejlődése, főleg az információelmélet és az önorganizáló termodinamikai rendszerek ismeretének kialakulása, számos dolog radikális újragondolására készítet bennünket.”

Szentágotthai agymodelljében az önorganizációs képesség alkalmazásával oldja meg azt az igen komoly problémát, melyet a tudatnak a neurofiziológiai működések szintjére gyakorolt hatása jelent, és ami a legtöbb tudatelmélet esetében a legkényesebb kérdések egyike. Az önorganizációs képességekkel rendelkező neuronháló információs apparátusa révén aktívan avatkozhat bele a neuronhálózat működési mintáiba. Így materialista és monista világképünk sérelmére elkövetett legkisebb érzések nélkül oldható meg e probléma. A neurofiziológiai és a pszichés működések viszonyának ilyen értelmezése a materialista világkép sérelme nélkül oldja meg a problémát, tehát Farkas eredeti szándékai szerint. (*Akadémiai Kiadó, 1986. 341.*)

Kapás István

Törő Károly:

Az orvosi jogviszony

A század második felének egyik legvitatottabb területe világszerte az orvos és beteg jogviszonya. A viták magja viszonylag egyszerű, a kapcsolatrendszerben felfedezhető ugyanis a kor egyik alapproblémája, az Egyén és a Szervezet konfliktushelyzete. Az alapképlet azért is iskolapéllda, mert az egészségügyi szervezetrendszer feladata alapvetően *egyéni, speciális szükségletkielégítés*. Tehát az a kiindulás, hogy az Ember a kiszolgált, s a Szervezetrendszer a kiszolgáló, mivel túlnyomórészt az egyén hivatott dönteni az életet és egészséget illető kérdésekben. Csukhogy az is kiderült: egy létrejött Szervezet nem nyugszik bele, ilyen „kiszolgáló”, karitatív szerepkörbe; eluralhatják üzleti szempontok a tevékenységét, netán Hatósággá kíván válni minél szélesebb körben. Nos, ez az alapképlet az orvosi szolgáltatásban jelentkezik a fejlett tőkés és a szocialista országokban is, csak míg az előbbieken a legnagyobb közéleti és tudományos nyilvánosság mellett tárgyalták a sűrűn előforduló nagy problémákat, addig nálunk jótékony — vagy ártó? — csend vette körül az egészségügyet. Ezen nem változtatott az sem, hogy egyes

területeken — ilyen a halálpénz és az euthánázia kérdésköre — gyakran adáz erővel törtek elő az indulatok, e mellett azonban az orvosi működés *egésze*, a *nagy kérdések* továbbra is rejtve maradtak. Egészen a legutóbbi időkig.

A közelmúlt orvosperének és némely gyógyszer kálváriájának nyilvánosságra kerülése, rádöbentették a közvéleményt, hogy a *nagy orvosi jogi problémák* sem torpanhatnak meg nyugati határainknál. Törő Károly ennek hatására — tudomásom szerint a szocialista országokban elsőnek — az orvosi jogviszony *egészevel*, a polgári jogot érintő minden *nagy kérdésével* kíván foglalkozni.

Ha a könyvben olyan alap gondolatot keresünk, mely végig húzódik az egész művön, azt az orvos és beteg közti *bizalomban, emberi tényezőben* s a két fél közti *egyenjogú, polgári jogi kapcsolatban* jelölhetjük meg. Sajnos ezen alapjellemzők korántsem természetesen napjainkban. Az orvosi tevékenység világszerte specializálódott, s a technika sokszor átvette a személyével is ható orvos szerepét. A klaszszikus alapelvekről mégsem szabad lemondanunk, sugárzódik e műből: az „ember